

Polgár András:

**Ad dies vitae.
Az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozása, gyakorlata
és végrehajtása**

Doktori értekezés tézisei

**Témavezető: Prof. Dr. Vókó György DSc
egyetemi tanár**

Veszprém, 2016

I. Rész: A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása

Doktori tanulmányaim kezdetén a választott kutatási területet átfogóan az erőszakos bűncselekmények sajátosságaiban, a velük szemben való védekezés lehetőségeiben, illetve a veszélyes fogvatartottak jogállásának vizsgálatában jelöltem meg. Ebből a meglehetősen széles kört lefedő kutatási területből a doktori disszertáció témájaként az egyik legérdekesebb, és talán a legfontosabb területet választottam, az életfogytig tartó szabadságvesztést. E büntetés sarokköve, alapvető intézménye az erőszakos bűncselekményekkel szembeni védekezésnek, annak egyik legalapvetőbb eszköze, egyidejűleg a legsúlyosabb erőszakos bűncselekmények egyik lehetséges jogkövetkezménye. A veszélyes fogvatartottak pedig nagyrészt éppen az életfogytig tartó szabadságvesztést töltők közül kerülnek ki.

E büntetést az anyagi jogi szabályozástól kezdve a büntetés bírói gyakorlatán át vizsgáltam egészen a büntetés végrehajtásának a befejezéséig. A dolgozat nem szorítkozik tisztán az anyagi jogi kérdések elemzésére, hanem a téma sokrétűsége miatt azon messze túlmutat. Az anyagi jog mellett érint számos büntetés-végrehajtási jogi, alkotmányjogi és nemzetközi jogi, jogszociológiai, kriminológiai, jogelméleti, jogfilozófiai, jogtörténeti és büntetés-végrehajtási szakmai módszertani kérdést is. Azaz a témakört igyekszik komplexen kezelni, és a maga sokszínűségében, bonyolult összefüggéseiben egy állami büntetőrendszer elemeként vizsgálni. Megvizsgáltam, hogy a múltban és a jelenben milyen módon szabályozták az életfogytig tartó szabadságvesztést, milyen bűncselekmények miatt volt, illetve jelenleg milyen bűncselekmények miatt szabható ki e szankció milyen feltételek teljesülése esetén, milyen büntetés-kiszabási szempontok mellett. Vizsgáltam, hogy e büntetés milyen jellegű változásokon ment keresztül az idők során, illetve mely elemei tekinthetők állandónak, illetve időt állónak. Érdekes kérdésként merült fel, hogy korábban milyen volt, illetve jelenleg hogyan alakul e büntetés bírói gyakorlata, milyen bűncselekmények esetében van gyakorlata e büntetésnek, milyen szempontok és milyen érvek teszik indokolttá az alkalmazását, vagy annak mellőzését. Felmerült annak a kérdése is, hogy mennyit változott e szankció megítélése és az alkalmazása azóta, hogy a halálbüntetés eltörlése után a legsúlyosabb jogkövetkezmény lett Magyarországon. Külön elemzést érdemelt annak kérdése, hogy a bírói gyakorlat szerint mikor indokolt a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (TÉSZ) kiszabása, illetve a TÉSZ mennyiben és milyen módon változtatta meg az életfogytig tartó szabadságvesztés megítélését és gyakorlatát, illetve e büntetés végrehajtását. A szankció „élő jogának” azaz joggyakorlatának a kutatása elsősorban e büntetés perbírói gyakorlatának feltárásával, továbbá a végrehajtása során felmerülő és büntetés-végrehajtási bírói hatáskörbe tartozó kérdések vizsgálatával történt. Részletesen elemeztem a jogirodalomban e büntetés mellett és főleg ellen szóló érveket, próbáltam a különféle pró és kontra érveket csoportosítani és a legkülönbözőbb felvetésekre, aggályokra rendszerezett, adekvát és jogállami választ

adni. Ennek keretében jogfilozófiai, adott esetben nemzetközi jogi és alkotmányjogi szempontokat is figyelembe véve érvelve a TÉSZ, az életfogytig tartó szabadságvesztés, illetve úgy általában a szigorú büntetőjog szükségessége mellett, reményeim szerint sikerrel. Ennek megfelelően e szankciónak nem csak a hatályos jogi szabályozása kapott figyelmet, de a múltja is, a jogtörténeti elemzésnek köszönhetően a múltbéli, de jelenleg is tanulsággal szolgáló szempontok feltárásra kerültek. A büntetés háttérében álló társadalmi folyamatok, érdekek, szempontok is a vizsgálat tárgyát képezték a témakör jogfilozófiai, jogszociológiai, alkotmányjogi, nemzetközi jogi szempontú feldolgozása során. Ennek elemzésekor hangsúlyt helyeztem nemzetközi gyakorlatra, a külföldi példák, sikerek és kudarcok bemutatására és az azokból levonható következtetésekre, bízva abban, hogy ezzel a szankció értékelése megalapozottabbá és objektívvá válhat. Külön vizsgálat tárgya volt a legsúlyosabb büntetés végrehajtásának a módszertana, és annak emberi jogi és biztonsági vetülete. Kérdésként merült fel, hogy hogyan lehet egy ilyen szigorú szankciót jogállami keretek között, emberségesen és a biztonsági szempontokat is figyelembe véve végrehajtani.

Így a disszertáció igyekszik a szankciót valamennyi aspektusból megvizsgálni. Ennek során logikai és kronológiai sorrendben haladva e büntetés valamennyi „stádiumát” feltárni; kiindulva e büntetés múltjából és társadalmi háttéréből, vizsgálva a hatályos szabályozását és annak gyakorlatát, elemezve a végrehajtásának elveit, módját egészen az utógondozásig; továbbá a szankció társadalmi hatásait, de elméleti, dogmatikai kérdéseit is, nem megelégedve a téma nemzetközi vonatkozásairól, illetve a fejlődése jövőbeni lehetséges irányairól. Végül, de nem utolsósorban pedig javaslatokat fogalmaz meg a szankció koherensebbé tételére, hangsúlyt helyezve e körben a nemzetközi jogi, emberi jogi és jogállami követelményekre, illetve a társadalomvédelmi szempontokra. Így a szankció többszempontú értékelésére is sor került azzal, hogy a legszükségesebb változtatások, módosítások általam helyesnek tartott irányait is megjelöltem.

A kutatómunka során az álláspontom végig az volt, hogy nem elégséges az irányadó jogszabályok elemzése, hanem azokat a gyakorlattal összevetve, az azokban észlelhető hibákra, hiányosságokra, esetleges ellentmondásokra is fel kell hívni a figyelmet, egyben különféle megoldási javaslatokkal, észrevételekkel elősegíteni az esetleges anomáliák kezelését. További kitűzött szempont volt tehát az élő jog vizsgálata, azaz a joggyakorlat feltárása, bemutatása és az abban észlelhető korrekciót érintő bevett szokásokra való figyelemfelhívás. Már a kutatómunka kezdetén meggyőződésem volt ugyanis, hogy pusztán a jogszabályszövegek elemzése nem ad kellő támpontot a hatékony vizsgálathoz, hiszen a jogot annak alkalmazása teszi élővé, a jogszabályszöveg annak megalkotását követően önálló életre kel a jogalkalmazásban. Ennek megfelelően a jogalkotó akarata a jogalkalmazásban érvényesülhet, vagy akár csorbát is szenvedhet. A jogalkalmazó a jogértelmezés útján kialakított joggyakorlata által a jogalkotó eredeti szándékait kiteljesítheti, vagy attól adott esetben kifogásolható módon ugyan, de el is térhet. Ezért fontosnak tartottam a joggyakorlat részletes vizsgálatát is, különös tekintettel arra, hogy a jogalkalmazó a

jogalkotói akaratot érvényesíti-e. A jogértelmezéssel teleologikusan annak valóságos célját keresi-e, vagy szereptévesztéssel átveszi a jogalkotó helyét és sajátos jogértelmezéssel, és gyakorlat kialakításával önálló szabályozóvá lép, miközben a jogalkotói akaratot háttérbe szorítja. Nem titkoltan mindig is helytelenítettem azt a fajta jogalkalmazói szemléletet, mely a jogértelmezés eszközeivel élve, vagy inkább visszaélve átveszi a jogalkotói szerepet, kvázi szabályalkotóvá lép elő. Ezért önálló célkitűzésem volt ezen jelenséggel való foglalkozás. Céлом volt az is, hogy e szereptévesztés hátrányaira, különösen a jogbiztonságot sértő jellegére a figyelmet felhívjam. Ennek fontosságára az a meggyőződés vezetett, hogy a jogalkalmazói „jogalkotással” a jogalkotó által elérni kívánt társadalmi célok megghiúsulhatnak, így a jog a társadalmi szabályozó szerepéből veszíthet, miközben a jog elvileg „társadalmi mérnökösödés” lenne, illetve e szerepet eredményesen be kellene töltenie. Mint ismert, a legtipikusabb példái e szabályalkotó jogalkalmazásnak az alkalmazandó norma által előírt feltételekhez való hozzáadás, vagy abból való elvétel, így a norma jelentésének kibővítése vagy annak korlátozása, melyre a büntetőjogból is számos példa ismert.

Véleményem szerint a jogalkalmazó feladata az, hogy a jogalkotó valós akaratát kutassa, és hogy azt az egyedi esetben való jogszabály-alkalmazással érvényre is juttassa. Amennyiben pedig a jogalkotói akaratnak megfelelő jogalkalmazás eredményét nem tartja a társadalom javára valóknak, úgy a szabályozott keretek között hívja fel arra a jogalkotó figyelmét. Alapvető feladata a jogtudomány képviselőinek is, hogy a jogszabály jogalkotói szándéknak megfelelő értelmét keressék, és rámutassanak, vizsgálják alkalmazásának társadalmi hatásait, következményeit, eredményét. Arra azonban sem a jogalkalmazó, sem a jogtudomány nem jogosult, hogy önkényesen átértelmezze és felülírja a jogszabály értelmét. A téves, rossz, hibás jogszabály korrekciója a jogalkotó feladata. Ennek megfelelően álláspontom szerint a rosszul megalkotott, kedvezőtlen társadalmi következményekkel járó jogszabályért is neki kell a felelősséget vállalnia. E körben a jogalkalmazónak és a jogtudomány képviselőinek a felelőssége mindössze annyi, hogy ki kell mutatniuk a jogszabály társadalmi hatásait, és arra a jogalkotó figyelmét fel kell hívniuk. Éppen ezért a kutatómunkám egyik alapvető feladatául határoztam meg az életfogytig tartó szabadságvesztéssel összefüggésben az anyagi jog és a büntetés-végrehajtási jog (írott jog) és a gyakorlatban érvényesülő jog különbségeinek (law in books-law in action) feltárását, illetve az írott és egyben érvényre jutott jog társadalmi hatásainak a vizsgálatát. Mindezt kritikai megközelítéssel vizsgáltam meg, és ennek megfelelően tettem meg a javaslataimat, észrevételeimet.

Amennyiben javításra, átdolgozásra, módosításra érdemes, vagy azt igénylő, aggályos szabályozásra bukkantam, azt a dolgozatban az adott tárgykörnél jeleztem is, részletesen elemezve a szabályozás tarthatatlanságának és a módosítás szükségességének az okait. Ami a korrekció szükségességét illeti, a kérdés jelentőségénél fogva fontos volt, hogy a javaslatok önálló fejezetben is helyet kapjanak. Ezért összefoglalóan is rögzítettem, hogy milyen módosítások indokoltak,

illetve e fejezetben olyan javaslatok is szerepelnek, melyek más részben, önállóan nem kaptak helyet. Igyekeztem a jogalkotási javaslatokat átfogóan megfogalmazni. Ennek során az volt a cél, hogy a túlzottan egyediesített, nagyon is konkrét javaslatok mellőzve legyenek. Nem arra van ugyanis igény, hogy a javaslat normaszzerűen, és teljesen precízen legyen rögzítve, hanem arra, hogy az adott témakörben egyfajta ötletet, kiindulópontot, szempontot adjon a hiba orvoslásához, irányt mutasson. Ezzel elindítson egy vitát, vagy ahhoz alapot biztosítson. Megjegyzésre érdemes, hogy az újítási javaslatok természetüknél fogva nem lehetnek bejártottak, kipróbáltak, ellenőrzöttek, ezért értelemszerűen korántsem biztos, hogy valamennyi javaslat, felvetés kiállná a gyakorlat próbáját is és az elérni szándékozott célra alkalmas is lenne. Fontos volt az írott és az élő jog vizsgálata, az abban rejlő hibák és hiányosságok feltárása mellett, hogy rögzítésre kerüljön az is, ami viszont jól működik, vagy ahol a jogalkotói akarat valóban érvényre is jutott a joggyakorlatban. Meggyőződésem szerint egy kutatómunkának ugyanis nem csak a hibákat kell keresnie, hanem rögzítenie kell azt is, ha az adott rendszernek egyes elemei jól működnek, a társadalmi célok elérésére alkalmasak. Azaz a jó gyakorlatok megőrzését, a szükségtelen reformok elkerülését is szolgálnia kell.

Fentiekből is következik, hogy a kutatómunka alapvető célja volt, hogy a témakört tágra véve dolgozza fel, és ne tisztán jogszabály- és joggyakorlat-elemzés legyen. A jogszabály és joggyakorlat vizsgálata mellett legalább ennyire fontosnak tekintettem, és célul tűztem ki a jogtudomány és a jogi segédtudományok eredményeinek vizsgálatát. Ennek során a fő kérdés az volt, hogy a jog és segédtudományai az életfogytig tartó szabadságvesztés anyagi jogi, végrehajtási jogi szabályozásából és joggyakorlatából milyen hiányosságokat emeltek ki és azokra milyen megoldásokat javasoltak. Feladatomban tekintettem azt, hogy ezeket a javaslatokat kritikai megközelítéssel vizsgáljam meg és elemezzem.

Szükséges volt feltárni, hogy a jogi közgondolkodásban milyen általános vélemények, sztereotípiák, vagy jogi közhelyek, féligazságok, illetve tévhitek léteznek e büntetéssel összefüggésben. Azok mennyire uralkodóak, mennyiben befolyásolják a jogalkotó és a jogalkalmazó életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos gondolkozását, hiedelmét, elvárásait és e büntetés megítélését. Tapasztalataim szerint ugyanis a jogi gondolkodásban számos nem bizonyított előfeltevés, lényegében vélemény sokszor tényként funkcionál, miközben azok a jellegüket illetően nem tények. Sokszor ezek csak egy-egy szerzőnek vagy egy-egy irányzatnak a meggyőződését vagy értékítéletét jelentik. Ezek az állítások ugyanakkor sokszor tudományos álláspontok kiindulópontjait képezik, és olykor megkérdőjelezhetetlen dogmaként, uralkodó paradigmaként élnek tovább, miközben a helyességüket, igazságtartalmukat soha senki még nem bizonyította. Célul tűztem ki, hogy amennyiben ilyenre fény derül, úgy az, ha lehetséges, cáfolatot kapjon, de legalábbis az adott tétel meggyőző erejével és bizonyítottságával kapcsolatosan felmerülő aggályokra a figyelmet felhívjam. Abban talán közmegegyezés van, hogy fontos lenne a jog megtisztítása a jogi közhelyektől és egyéb, jogon kívüli bizonyítatlan elemektől, de erre a disszertációban nem vállalkozhattam. Ez az írás

tárgya, illetve a terjedelmi korlátok mellett amiatt sem lett volna lehetséges, mert egyetlen szerző sem tudja magát teljesen függetleníteni minden ilyen külső hatástól. Ezért nem állíthatom, és nem is állíthatom be úgy, mintha jelen disszertáció minden szempontból teljesen elfogulatlan és objektív lenne, hiszen egyetlen mű sem az. Ez nem is lehetett cél. De amennyiben a kutatómunka során bizonyosan hamis, vagy legalább bizonyítatlan és széles körben elfogadott tételre fény derült, ott azt legalább jeleztem.

Igyekeztem feltárni, hogy az elméletben és a gyakorlatban milyen jogfilozófiai, ideológiai irányzatok uralkodóak, ezek mennyiben hatnak ki a jog világára, a jog céljairól, feladatairól, szerepéről való gondolkozásra, illetve az egyes jogintézményekre és szabályokra. Kiemelten fontosnak találtam, hogy amennyiben egy-egy irányzat valamely tételét, elvét vagy logikai levezetését, akár valamilyen szabályozási javaslatát tévesnek vagy károsnak találtam, úgy azt külön rögzítem és részletesen indokoljam. A disszertáció tekintélyes részét éppen a különféle irányzatok egyes tételeinek a cáfolata teszi ki.

A célkitűzések között szerepelt a nemzetközi gyakorlat feltárása is. Ennek során a jogszabályi rendelkezésektől kezdve az irányadó gyakorlat bemutatásán túl, a külföldi jogfilozófiai irányok, a disszertáció témáját adó szankciót érintő társadalmi és szakmai viták érveinek kritikai megközelítéssel való elemzése volt a hangsúlyos. A hasznos és átvételre alkalmas nemzetközi példák, megoldások melletti érvelés mellett helyet kapott a külföldi eredetű és tévesnek bizonyult gyakorlatok hibáinak feltárása is.

A fentieknek megfelelően alapvető elvárás volt tehát az, hogy a disszertáció széleskörűen és átfogóan dolgozza fel e szankció valamennyi releváns kérdését, minden lényeges aspektusból elemezze azt az anyagi jogtól a végrehajtási jogon át a jogfilozófiai, a kriminológiai, a jogszociológiai szempontokon túl a nemzetközi tapasztalatokig, az elméleti és dogmatikai alapokból kiindulva a gyakorlati, végrehajtási kérdésekig.

II. Rész: Az elvégzett vizsgálatok, a feldolgozás módszerei

A kutatómunka során a legalapvetőbb elv az volt, hogy a disszertáció nem lehet tisztán deskriptív jellegű, azaz a tapasztaltakat csak rögzítő, leíró, bemutató. A kutatómunka lényegének ugyanis éppen a tapasztaltak feldolgozását, továbbgondolását, korrigálását, és a jó megőrzésének elvére is figyelemmel különféle ötletek, javaslatok megfogalmazását tekintetem. A kutatómunka elsődleges célja tehát a tudomány eredményeihez való hozzájárulás volt, a javítás, jobbítás szándékával.

A disszertáció elkészítésének fontos módszertani elve a kritikai megközelítés volt. Mind a hatályos jogintézményeket, az egyes jogszabályi tételeket, mind az uralkodó jogfilozófiai irányok tudományos eredményeit, paradigmáit illetően azokat fenntartással kezelve kellett eljárni. Ennek alapja az a meggyőződés volt, hogy a tudomány fejlődésének záloga a kételkedés és ezzel összefüggésben a tekintélyelv

tudatos mellőzése. Ennek megfelelően a legnagyobb elismerésnek örvendő nézeteket, véleményeket, tudományos megközelítéseket is kritikai vizsgálat és ellenőrzés alá kellett vonni. Pusztán a véleményformáló személy, intézmény, szerv rangja, munkásságának korábbi eredményei alapján pedig még nem lehetett igazoltnak tekintetni mindazt, amit állított. A tekintélyelvű gondolkozás ugyanis a tudományra rendkívül károsan hat. Ezért egy tudományos tétel csak akkor fogadható el, ha az igazolt és logikus. A kritikai elvből kiindulva és a logika alkalmazásával, illetve egyéb módon (például empirikus tapasztalatok) eredményeivel összevetve a különféle közkinccsé vált tudományos tantételeket nem egyszer meg kellett kérdőjelezni. Ezért nem volt ritka, hogy a disszertációban megfogalmazott állítások, javaslatok adott esetben teljes mértékben szembementek a közgondolkozást formáló jogi sztereotípiákkal vagy egy-egy jogfilozófiai irányzat tanáival. Sajátos álláspontom sok esetben provokatívnak tűnhet, ugyanakkor meglátásom szerint eredetivé is teszi a művet, nem titkoltan számos ponton kifejezetten vitaindítónak szánva a leírtakat. Ez azért is fontos volt, mert számomra egyértelművé vált, hogy a legtöbb tudományos mű, elemzés alapvetően egy jól behatárolható ideológiai, jogfilozófiai irányzathoz sorolható. Ezzel szemben álló, ennek paradigmáit, akár dogmáit, fő elveit megkérdőjelező, bíráló mű alig található. Evidens, hogy egy meghatározott irányzathoz tartozók a saját irányzatuk fő elveit, tételeit nem kérdőjelezzik meg, hiszen azzal maguk is egyetértenek, és azt tekintik kiindulópontnak. Ez egyébként a paradigmatis gondolkozás természetes velejárója, mely azonban véleményem szerint a tudomány fejlődése szempontjából nem előnyös, sőt egyenesen káros. Hiszen a tudomány csak akkor fejlődhet, ha abban nincsenek biztos pontok, ha annak bármilyen eredménye, sarokköve, tétele vitatható, megkérdőjelezhető, és ellenbizonyításnak mindig helye van. A tudomány fejlődésének alapfeltétele a kritikai szemlélet, a szabad vita, a paradigmaváltás lehetősége, a gondolkozás és véleménynyilvánítás szabadsága. Ezért a disszertáció célja bizonyos szinten az is volt, hogy felrázza, élénkítse és színesebbé tegye az életfogytig tartó szabadságvesztés témakörében a szakmai gondolkozást. Tapasztalataim szerint e témában ugyanis a tudomány képviselői között jelenleg feltűnően sok az egyetértés, az azonos álláspont és a hasonló következtetés. Ez azonban - úgy gondolom - korántsem jelenti azt, hogy nincs vitatott, vagy vitatható kérdés, és valamennyi a témakört érintő probléma egyszer és mindenkorra megoldódott volna. Ezért célom volt a közös gondolkozáshoz a vitaindítás, néhány új felvetés, szempont adása is.

A kutatómunka során elemi követelményként fogalmaztam meg a magam számára a hiteles források széles körű használatát. Ennek keretében mind a hazai, mind a nemzetközi kutatások eredményeit felhasználtam. Alapvető szempont volt az, hogy ne csak dogmatikai, de egyben gyakorlati szempontok szerint is elemzésre kerüljön mindaz, ami releváns. Éppen ezért volt fontos az, hogy lehetőleg egyenlő arányban kapjanak helyet a tudományos élet és a gyakorlat képviselőinek a munkái. Lényegesnek tartottam azt, hogy a szigorúan elméleti, dogmatikus, olykor már filozófiai, általános és elvi kérdéseket tárgyaló művek mellett a nagyon is konkrét, egy-egy részkérdést vizsgáló, praktikus kérdéseket tárgyaló írások is a felhasznált

anyagok között szerepeljenek. Éppen ezért a különféle tudományos akadémiák, kutatóintézetek, műhelyek, egyetemek eredményei mellett figyelemmel voltam a gyakorlatban működő intézmények kiadványaira és szerzők műveire is. Így a jogalkalmazó szervek (bíróóságok, ügyészségek, nemzetközi intézmények és bíróságok), hazai és külföldi jogvédő szervezetek gyakorlati és tudományos munkái is feldolgozásra kerültek. A szakirodalom felhasználása során alapvető kutatási szempont volt a párhuzamosságok mellőzése és az eredetiséget rontó, „túlzott másra hagyatkozás” jelenségének kerülése. Az azonos témát feldolgozó és hasonló kutatási módszereket alkalmazó, lényegében azonos eredményre jutó művek közül csak azt igyekeztem felhasználni, amely részletességénél, logikus érvelésénél, meggyőző erejénél fogva fontosabb volt, míg a további irodalom inkább csak utalásszerűen került megemlítésre. Ezzel is feltétlenül igyekeztem elkerülni azt, hogy a disszertáció a saját meggyőződés és érvek ismertetése helyett más szerzők álláspontjának leírására korlátozódjék, ezzel rontva annak eredetiségét és értékét. Ezért a kutatási anyag felhasználásának a célja pusztán az volt, hogy a különféle érvek, megközelítések lényegre törően bemutatásra kerüljenek és összehasonlítási alapot adjanak a saját érveléshez.

III. Rész: A tudományos eredmények rövid összefoglalása, azok hasznosítása és a hasznosítás lehetőségei

A fentieknek megfelelően kronológiailag és egyben logikusan is következő sorrendben dolgoztam fel az életfogytig tartó szabadságvesztés egyes kérdéseit. Kiindulva a régi jog tapasztalataiból, az előzményeknek, a jogfejlődés korábbi eredményeinek ismertetését lényegi szempontnak találtam, a korábbi szabályozás ugyanis összevetési alapot szolgáltat a hatályos jog vizsgálatához. Ezért a történeti áttekintésben vázlatosan ismertetésre került a szabadságvesztés és különösen az életfogytig tartó szabadságvesztés múltja, történelmi fejlődése, régi korokban betöltött szerepe, jelentősége és változásai egészen napjainkig. A történeti ismertetés is pragmatikus szempontokat szolgál, a célja a múltbeli hibák ismételt elkövetésének elkerülése, a múltbeli tapasztalatok összegzése, illetve az idők próbáját kiállt és hasznos intézmények megőrzése. Ennek alapján az volt megállapítható, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés mindig is kivételes büntetés volt. Ennek oka kezdetben a halálbüntetés és a testi büntetések elsődlegessége, illetve a szabadságvesztés végrehajtásához szükséges személyi, tárgyi feltételek hiánya volt. E büntetés kezdetben valóban az elítélt élete végéig tartott, halálig tartó rabságot jelentett. Fokozatosan alakult át olyan határozatlan tartamú szabadságvesztéssé, melyből a szabadulás elvi esélye meghatározott tartam kitöltése és bizonyos feltételek teljesítése esetén biztosított lett. A feltételes szabadságra bocsátás lehetősége összefüggött az emberi nem javíthatóságáról szóló humanista filozófiai elméletek büntetőjogi térhódításával. Így e büntetés fokozatosan elveszítette nyelvtani jelentését, ugyanakkor továbbra is főbenjáró bűnök miatt kiszabható, egyben a szabadságvesztés legsúlyosabb, határozatlan ideig tartó fajtája maradt. Majd

ideológiai okokból rövid időre kivezették e szankciót a magyar jogrendszerből, aztán rövid idővel újra visszahozták azt. Így e büntetés történelme önmagában is igazolja azt a tételt, hogy az adott korszellem, az uralkodó ideológiai és filozófiai irányzatok milyen elemi hatással vannak a büntetőjogi szankciórendszerre is. A történelem azt tanítja számunkra, hogy e büntetésre szükség van, de igazolja azt is, hogy súlyos társadalmi hatások, negatív következmények nélkül nem lehet a büntetőrendszer csúcán álló büntetést körütekintés nélkül, megalapozatlanul eltörölni, változtatni.

A történelmi előzményeket követően az életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatosan felmerült szakmai, elvi, filozófiai, vagy értékrendet érintő viták, pro et contra érvek kerültek ismertetésre és elemzésre. A különféle irányzatok szempontjaira is figyelemmel, azokra részletesen reflektálva, a különféle érvekben-ellenérvekben fennálló ellentmondásokra, tárgyi tévedésekre is rámutatva. Ebben a fejezetben számos tévhitet, közhelyet cáfolva, a különféle álláspontokat részletesen elemezve reményeim szerint sikerrel rámutattam az azokban gyakran tetten érhető következtelenségekre, illetve egy-egy álláspont inkohereciájára. E fejezetben foglaltak számos ponton nyíltan szembe helyezkednek az Európában uralkodó humanista büntetőjogi irányzatok egyes erősen vitatható, sokszor egyoldalú tételeivel. E körben arra a következtetésre jutottam, hogy e büntetés ideológiai és filozófiai megközelítése nagyrészt egyoldalú, indokolatlanul egyéncéppontú, melynek lényege, hogy az elkövetőt helyezi a büntetési rendszer középpontjába, miközben a társadalmi érdekeket és szempontokat indokolatlanul a háttérbe szorítja. E szubjektív és elfogult kiindulópontok miatt ezen irányzatok képviselői nagyrészt téves és szélsőséges következtetéseket vonnak le az életfogytig tartó szabadságvesztés elemzésekor. Megközelítésükben közös, hogy a bűncselekmény elkövetője lényegében a nyers, durva állami erőszak áldozataként jelenik meg, miközben az általa elkövetett bűncselekmény kiemelkedő tárgyi súlya vagy figyelmen kívül marad, vagy azt bagatellizálják, illetve a bűncselekményért való felelősséget alaptalanul megosztják az elkövető és a társadalom között. Lényegében mindenkit felelőssé téve amiatt, hogy az egyénből bűncselekmény elkövetője lett. Eszerint az általános értékválságtól, a közösség nemtörődömségétől, a szülői hanyagságon át az iskolarendszer hiányosságain túl, a gyermekvédelmi rendszer fogyatékoságai mellett a sértett kihívó magatartásán át mindennek jelentősége van, csak az elkövető egyéni döntéseinek nincs, vagy csak kisebb mértékben. Felhívtam a figyelmet e szemlélet egysíkúságára, az egyéb értékelésre szoruló szempontokra, a társadalom, a közösség és a sértett érdekeinek védelmére, a felelősségelhárítás megalapozatlanságára és arra az alapvető szempontokra, hogy az állam célja a közjó szolgálata, ezt a célt általában képes is elérni. Emiatt pedig az állami büntető intézményrendszerbe került egyén nem áldozat, hanem elkövető, az állami büntetőrendszert pedig a társadalom és nem az elkövető érdekeinek megfelelően kell kialakítani és működtetni, és abban a prioritásokat meghatározni.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés, különösen a TÉSZ mind hazánkban, mind külföldön viták tárgya, számos támadás éri ezt az intézményt elsősorban alkotmányos szempontból. Nem orvosolta ezt a helyzetet az sem, hogy Magyarország

Alaptörvénye alkotmányos intézménnyé tette a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést azáltal, hogy azt fő elveiben szabályozta. Ezért részletesen elemeztem, hogy az életfogytiglant a rendszerváltás óta milyen alkotmányossági alapon született bírálatok, kritikák érték, e büntetéssel összefüggésben milyen nemzetközi jogi, alkotmányjogi vagy büntetőjogi elvárások, érvek és ellenérvek merültek fel. Ezeket az érveket részletes vizsgálat alá vetettem, a kritikai elv mentén elemeztem és igyekeztem cáfolni e büntetés ellen felhozott, elsősorban emberi jogi alapú érveket. A különféle emberi jogi szervezetek tanulmányaiban szereplő tételeket, illetve a szakirodalomban felmerült életfogytiglan abolicionista érveket pontról pontra végigvettem. Végül, de nem utolsósorban amellelt érveltem, hogy e büntetésre miért van elengedhetetlenül nagy szükség. Külön foglalkoztam a tettarányosság büntetéskiszabási elvével és a társadalom fokozott védelmének igényével, illetve a szükségesség-arányosság kérdéskörével. Ennek keretében arra a meggyőződésre jutottam, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre (beleértve a TÉSZ-t is) továbbra is feltétlenül szükség van a tettarányosság jogállami büntetéskiszabási elvének és a társadalom védelmének biztosítása végett. Arra az álláspontra jutottam, hogy e büntetés némi jogszabály-módosítással, különböző emberi jogi garanciák érvényesítése mellett a nemzetközi és az alkotmányos elvárásoknak megfelelően, emberségesen is végrehajtható. Az ellenérvek jelentős része megalapozatlannak bizonyult, míg a helytálló és megfontolásra érdemes kritikai észrevételek érvényre juttatása, javaslatoknak a szabályozásba való átvétele szükséges. Rögzítettem, hogy melyek azok az humanista tételek, amelyeknek megfontolása és garanciális okból a joganyagba való átvétele indokolt.

Jelentőségénél fogva külön tárgyaltam a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést, e szankció mellett és ellen szóló érveket. E büntetés jelenleg nem csak hazánkban, de külföldön is, az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) előtt is, az európai és a fejlett világ államaiban is komoly viták keresztüzébe került. Kutatómunkám eredményei és jogfelfogásom alapján arra a meggyőződésre jutottam, hogy a tettarányosság elvének következetes érvényesítése és a társadalom védelmének elve miatt e szankció nem mellőzhető, arra a jövőben is feltétlenül szükség van. Ugyanakkor nem lehet vita tárgya, hogy nemzetközi kötelezettségből eredően eleget kell tenni az EJEB e szankcióval szemben rögzített emberi jogi elvárásainak. Részletesen elemeztem az EJEB-en Magyar László v. Magyarország között folyamatban volt ügyben született döntés elveit, a döntésből levezethető elvárásokat, a döntés belső jogra gyakorolt hatását, Magyarország ezzel kapcsolatos nemzetközi kötelezettségeit. Különféle javaslatokat fogalmaztam meg arra vonatkozóan, hogy a belső jogi szabályozás milyen irányú átalakításával orvosolható a TÉSZ egyezményesértő jellege, a szankció érdemben milyen eszközökkel tartható fenn oly módon, hogy az a nemzetközi emberi jogi elvárásoknak is maradéktalanul megfeleljen. Határozott álláspontom, hogy erre van mód, ezzel kapcsolatosan önálló jogalkotási javaslatot is tettem. Miután időközben a Bv. törvénybe bekerült a kötelező kegyelmi eljárás jogintézménye, így annak szabályait megvizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy az csak részben felel meg az EJEB esetjogából

levezethető emberi jogi elvárásoknak, illetve az Alaptörvényből levezethető, a jogrend belső koherenciájával kapcsolatos követelményeknek. Ezt konkrét jogeseten keresztül szemléltettem is. Ezért javasoltam az intézmény átalakítását, finomhangolását, azt, hogy részletesen szabályozzák, hogy a kegyelem megadásának milyen szempontjai lehetnek, a kegyelmi döntést pedig indokolt határozatba foglalják. Az eljárást tegyék transzparenszé, hogy az elítélt már a büntetése megkezdésekor tudja, hogy mit kell tennie annak érdekében, hogy valós esélye legyen a kegyelemre és a szabadulásra. Arra a meggyőződésre jutottam, hogy a kötelező kegyelmi eljárás legkorábbi időpontja nincs összhangban az életfogytig tartó szabadságvesztés általános szabályozásával, hiszen életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a feltételes szabadságra bocsátás legkésőbbi időpontja legfeljebb negyven év lehet. Ehhez képest nem logikus és koherens a súlyosabb szankciót, a TÉSZ-t már negyven év után kötelező kegyelmi eljárásban felülbírálni. Annak tartamát ezért álláspontom szerint növelni kellene. Jelenlegi szabályozás mellett ugyanis a TÉSZ részben kiüresedik, ami alaptörvény-ellenes helyzetet teremt, megbontja a szankciórendszer belső arányosságát. Sok nem TÉSZ-es elítéltet kedvezőtlenebb helyzetbe hoz, mint a TÉSZ-re ítéltet, ami tarthatatlan, ha a TÉSZ-t kívánjuk a jogrend súlyosabb szankciójaként megőrizni. Elemeztem, hogy a Magyar László-ügynek milyen utóélete volt Magyarországon, bemutattam a Magyar-ügyben a nemzetközi bíróság döntése miatt lefolytatott felülvizsgálati eljárás eredményét. Részletesen foglalkoztam az Alkotmánybíróság TÉSZ-szel kapcsolatos eljárásával, majd az eljárást megszüntető határozata indokaival és az ahhoz csatolt egyéni alkotmánybírói véleményekkel és annak kritikájával. Ismertettem a Magyar-ügy következményének is betudható jogegységi határozatot. Végül, de nem utolsósorban fenti előzmények alapján kidolgoztam és összefoglaltam, hogy a Magyar László-ügynek milyen belső jogi következményei voltak, milyen változásokat indított el, és milyen további változtatások indokoltak még. A változások eredményét tehát értékeltem, és megfelelő indok esetén a további módosítási javaslatokat tettem.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés bírói gyakorlatáról szóló fejezetben a régi és az új Btk. szabályainak mint írott jognak a vázlata mellett a lényegi szempont e büntetés bírói gyakorlatának a részletes elemzése volt, azaz a jogalkalmazásban élővé váló jog ismertetése, illetve annak kritikai kontrollja. Ennek alapját számos egyedi jogeset, illetve általános bírósági iránymutatások, elvi döntések, adott esetben jogegységi határozat képezte. Ennek során felvázoltam, hogy álláspontom szerint milyen tévedések, hibák fordulnak elő e büntetés gyakorlata során, illetve tévesen mikor marad el e büntetés kiszabása. Bemutattam, hogy a bírói gyakorlat miben egységes és miben nem e körben, továbbá, hogy milyen szempontjai vannak, e büntetés kiszabása mikor, milyen körülmények között indokolt. A bírói gyakorlathoz kapcsolódó észrevételeimben pedig igyekszem rámutatni azokra a tényezőkre, melyek véleményem szerint ellentétesek a jogalkotói akarattal és a társadalom érdekeivel, és melyek azok, melyek feltétlenül megőrzésre érdemesek. Ennek keretében megállapítható volt, hogy mérlegelés alapján az életfogytig tartó

szabadságvesztés kiszabásának szinte kizárólag emberölés büntettének súlyosabban minősülő eseteiben van gyakorlata. A bírói gyakorlat az ultima ratio elv fokozott érvényesítésével általában a legalább két okból is súlyosabban minősülő emberölés büntette miatti esetekben tartja indokoltnak az életfogytig tartó szabadságvesztést, míg a TÉSZ-t általában a legalább három okból is súlyosabban minősülő emberölés büntette miatt szabnak ki. Általában tehát a két vagy több okból is súlyosabban minősülő emberölés tárgyi súlyát tartja a bírói gyakorlat olyan fokban jelentősnek és társadalomra veszélyesnek, mely a legsúlyosabb büntetés kiszabásához vezet. Ugyanakkor nyomatékosan hangsúlyoznom kell, hogy ez nem mechanikus és nem formális mérlegelést, a minősítő körülmények pusztá összeadását jelenti, hanem mindig egyedi értékelést, figyelemmel az elkövető előéletére és egyéni társadalomra veszélyességére és az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekre is. Kimutattam, hogy az emberölés súlyosabban minősülő esetei a gyakorlat szerint nem egyenrangúak, egyes minősítő körülmények a tárgyi súly, a társadalomra veszélyesség miatt nagyobb hangsúlyt kapnak a büntetéskiszabás során. Ilyen minősítő körülmény különösen a több ember, vagy a tizennegyedik életévét be nem töltött, azaz gyermekkorú sértett sérelmére való elkövetés. E fejezetben kizárólag a bírói mérlegeléssel kiszabható életfogytiglan perbírói gyakorlatának az elemzését végeztem el. Az erőszakos többszörös visszaesők bizonyos körére vonatkozó, nem mérlegelhető, kötelező jelleggel kiszabandó életfogytiglan vizsgálatát ettől külön végeztem el, ahogy az életfogytiglannal összefüggő, büntetés-végrehajtási bírói hatáskörbe tartozó kérdések elemzése is ettől elkülönülve kapott helyet.

Külön figyelmet érdemelt az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása. Nem lehetne e büntetést ugyanis megalapozottan értékelni, ha annak a tipikusan több évtizedig elnyúló végrehajtását figyelmen kívül hagynánk. A végrehajtás az, amiben a bírói döntés testet ölt, ezért tulajdonképpen a végrehajtás az, mely eldönti, hogy tartalmilag mit is jelent egy büntetés. Elsőként összevettem a régi és az új Bv. jogszabályokat, a változások lényegét és a fejlődés irányát röviden jellemeztem. A büntetés-végrehajtási jog világában óriási előrelépés és egyben a jogterület és a büntetés-végrehajtásban működő szervezetek számára megtiszteltetés is, hogy e jogágot a továbbiakban önálló kódex, a Bv. törvény szabályozza elsődlegesen. Ezért alapvetően fontos volt az új kódex által bevezetett újítások témakört érintő rövid elemzése, a várható következmények vázolása, illetve a kódex hatálybalépése óta eltelt rövid idő eredményeinek feldolgozása. Ennek keretében értelemszerűen központi szerepet kaptak az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtásának emberi jogi és tisztán bv. jogi, biztonsági, módszertani kérdései, különös figyelemmel a reintegráció lehetőségeire, a fokozatosság elvére, illetve a tényleges életfogytiglan végrehajtásának elvi és gyakorlati kérdéseire. Külön foglalkoztam a rezsimbe sorolás, illetve a rezsimrendszer kérdéseivel, a kockázatelemzési és kezelési rendszerrel, a speciális végrehajtási körletekkel, zárkakkal (BSR, HSR, KBK), és azzal, hogy e speciális, zárt, és szigorú végrehajtási rezsimekben milyen módon és hogyan valósulhat meg különösen a reintegráció, mint cél, illetve a fokozatosság és a normalizáció elve. A büntetés-végrehajtási szervezet

segítségének köszönhetően feldolgozhattam a speciális körletek működésének eddigi tapasztalatait, intézeti házirendeket, a szigorúbb, zártabb rezsimekre vonatkozó, nyilvánosság előtt el nem zárt parancsnoki utasításokat. E fejezetben nagy hangsúlyt kaptak a jogvédők szervezetek, illetve nemzetközi intézmények javaslatai, észrevételei, kifogásai, különös tekintettel az Európa Tanács kínzás, Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetések megelőzésére létrehozott Európai Bizottságának (CPT) jelentéseiben foglaltakra. Kitértem arra, hogy mely javaslatokban foglalt célok milyen módon érhetők el, illetve melyek azok a kritikai észrevételek, melyek álláspontom szerint valós jogsértést vagy aggályt nem vetnek fel. Az volt megállapítható, hogy sem a CPT, sem más szervezetek valós, érdemi és megalapozott kritikát az életfogytiglan, különösen a TÉSZ magyarországi büntetés-végrehajtásával kapcsolatosan általában nem tudtak megfogalmazni. Kisebb hiányosságok előfordultak, ezek megszüntetése végett a megfelelő intézkedéseket a magyar hatóságok a korlátozott anyagi lehetőségek ellenére is megtették. A tapasztaltak alapján megállapítható, hogy e büntetés végrehajtása alapvetően megfelel az emberséges végrehajtás elveinek, nem ellentétes a megalázó, megszégyenítő, kegyetlen bánásmód tilalmával. A végrehajtó szervek komolyan veszik a jogvédő szervezetek és a nemzetközi intézmények kritikáit, jobbításra irányuló javaslatait. A bv. szervek a szűkös lehetőségeik mellett is tisztességesen végzik a szolgálatukat, a végrehajtás szakmailag magas színvonalú, a reintegrációs célok elérésére is nagyrészt alkalmas. Eddig a fokozott biztonsági kockázatokkal kapcsolatos várakozásokból, előrejelzésekből a büntetés-végrehajtási szervezet magas színvonalú munkájának köszönhetően semmi sem igazolódott be. A végrehajtás tapasztalataiból az volt megállapítható, hogy az kellően cizellált, az emberi jogi alapú garanciális elemeket megfelelő szinten tartalmazza és érvényre is juttatja. Nem vitatható azonban az sem, hogy e szankció végrehajtása évtizedekre szóló jelentős terhet és komoly szakmai kihívást jelent a végrehajtó szervezet számára. Ezért nyilvánvaló, hogy a szakmai színvonal megtartása, a biztonsági követelmények teljesítése és a reintegrációs célok elérésében a hatékonyság fokozása további jelentős anyagi és más erőforrást érintő ráfordításokat és a végrehajtási módszertan folyamatos fejlesztését igényli.

A jogvédő szervezetek aggályaira válaszul a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtására felvettem egy önálló végrehajtási fokozat bevezetésének lehetőségét, ismertettem ennek lehetséges előnyeit és hátrányait. Mindezt azzal, hogy egy új fokozat bevezetése véleményem szerint a jogvédő szervezetek végrehajtással kapcsolatos aggályait orvosolná, ezzel egyidejűleg azonban a végrehajtást merevebbé és szigorúbbá is tenné. Véleményem szerint nincs jogalkotási kényszer, új végrehajtási fokozat bevezetése nem feltétlenül indokolt, csak abban az esetben javasolt, ha elfogadjuk a jogvédőknek a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos, a végrehajtást érintő aggályait. Ezzel összefüggésben áttekintettem a szabadságvesztés-büntetés végrehajtási fokozataira vonatkozó korábbi szabályozást, azok tapasztalatait, illetve a különféle jogtörténetből ismert büntetés-végrehajtási rendszerek jellemzőit. Kiemeltem, hogy melyek azok az elemek, melyek azokból átvehetők lennének, mindezt összevettem a rugalmas

rezsimsziszterrel, a besorolás-osztályozás kérdéseivel, a biztonsági szempontokkal. Kritikai megközelítéssel elemeztem az emberi jogvédő szervezetek végrehajtási szigorral, rezsimekkel kapcsolatos észrevételeit, javaslatait. A jogvédő szervezetek kritikájának a lényege az volt, hogy a legszigorúbb és legzártabb végrehajtási körülmények közé az elítélt egy állami rendvédelmi szerv döntése nyomán kerül, mely fokozza az ítéletben szereplő büntetése súlyát és az elszenvedett joghátrányokat. Ez ellen szóló érv ugyanakkor, hogy az elítélt HSR, BSR, KBK körleten való elhelyezéséről a büntetés-végrehajtási szervezetnek határozatot kell hoznia, melyet visszatérően újra meg kell vizsgálnia. Döntése ellen pedig az elítélt bírósági felülvizsgálatot kérhet. Ez kizárja az esetleges visszaéléseket, a nem rendeltetésszerű joggyakorlást vagy indokolatlan szigort. Amennyiben elfogadjuk azt az érvelést, hogy ez a megoldás elégtelen emberi jogi szempontból, úgy létrehozható lenne egy, a jelenlegi fegyház fokozatnál szigorúbb és zártabb végrehajtási fokozat is a legsúlyosabb büntetések végrehajtására. Ez azonban merevvé, rugalmatlanná tenné a végrehajtást, lezárná, de legalábbis korlátozná a rezsimek átjárhatóságát, és bírói ítélettel hosszú időre konzerválná azt, hogy az elítélt milyen körülmények között tölti a büntetését. Véleményem szerint erre nincs szükség, ez túl súlyos ár lenne a várható előnyökhöz képest, de az elvi aggályokat bizonyosan orvosolná.

A társadalom védelmének elvével közvetlen összefüggésben van és az egyik legvitatottabb kérdés, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésből milyen feltételek mellett és mennyi idő kitöltése után nyíljon meg, illetve, hogy egyáltalán minden esetben megnyíljon-e a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége. Ezért részletesen bemutattam a feltételes szabadságra bocsátás elveit és szabályait, annak a törvény szigorától jelentősen eltérő, és sokszor erősen kifogásolható, nem ritkán megalapozatlan és sémákra épülő büntetés-végrehajtási bírói gyakorlatát. Ezzel összefüggésben tehát kritikai megközelítéssel vizsgáltam a büntetés-végrehajtási bírói gyakorlatot. A feltételes szabadságra bocsátás intézményrendszerének részbeni átalakítására részletes javaslatot fogalmaztam meg. Ezek a javaslatok nagyrészt az életfogytig tartó szabadságvesztést töltőkre lennének irányadók. Jogfilozófiai és dogmatikai szempontból is vizsgáltam e kedvezményt, és összevetettem az ítélet anyagi jogerőből eredő következményeivel, illetve követelményekkel, az ítélet integritásához fűződő társadalmi érdekekkel, a jogbiztonság szempontjaival. Elemeztem, hogy szemben a jelenlegi bv. bírói gyakorlattal, a feltételes szabadságra bocsátásnál milyen feltételrendszert kellene már most is érvényesíteni, mit kellene részletesen vizsgálni jelenleg is a jogszabályból következően. Ehhez képest a gyakorlat jelenleg mire van figyelemmel, és az miért tekinthető nagyrészt leegyszerűsítettnek és kifogásolhatónak. Feltártam, hogy e kedvezményről való döntésnek miért és milyen jellegű nehézségei vannak. Ezzel kapcsolatban pszichológiai és szociológiai kutatások eredményeire is figyelemmel foglalkoztam az elítéltek személyiségével, a totális intézmények jellemzőivel, a fogvatartottak túlélési stratégiáival, a rendszer manipulálására irányuló törekvéseikkel, és ezeknek a büntetés-végrehajtási bírói eljárásra és a kedvezmény megszerzésére való hatásával.

A jelenlegi szabályozásból kiindulva megvizsgáltam, hogy mely elítélti

csoportok és miért esnek ki a legjelentősebb kedvezményből. Megvizsgáltam, hogy ezen szabályok milyen társadalmi célokat szolgálnak, fenntartásuk vagy esetleg módosításuk milyen okból és mennyiben indokolt.

Közvetlen kapcsolat áll fenn az életfogytig tartó szabadságvesztés és a három csapás jogintézménye között. Emiatt önálló kutatás tárgya volt az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása az erőszakos többszörös visszaesőkkel szemben. E körben a nemzetközi tapasztalatokra különös figyelmet kellett fordítani, miután a három csapás intézménye külföldi eredetű. Mint ismert, az irányadó szabályok komoly alkotmányossági aggályokat is felvetettek, szorosán kapcsolódtak a tetterányosság elvéből, a bírói függetlenségből, a szükségesség-arányosság elveiből levonható elvárásokhoz és kötelezettségekhez, illetve érintették az emberi jogokat is, különösen a személyi szabadsághoz, az emberi méltósághoz fűződő alanyi jogokat. De felmerült az a kérdés is, hogy nem diszkriminatív-e az egyes elkövetői körök között való különbségtétel az előélet alapján. Ezzel összefüggésben több alkotmánybírói határozat is született. Az Alkotmánybíróság a halmazati szabályok alapján meghatározott esetekben kötelező jelleggel, mérlegelés nélkül kiszabandó életfogytig tartó szabadságvesztés alaptörvény-ellenességét állapította meg, és e szabályokat visszamenőleges hatállyal megsemmisítette, egyben elrendelte az érintett és jogerősen lezárult büntetőeljárások felülvizsgálatát. Az alkotmánybírói döntés az egyes eljárások felülbírlata mellett jogszabály-módosításhoz is vezetett. Arra a következtetésre jutottam, hogy a társadalom védelméhez nem feltétlenül van szükség három csapás jogszabályokra. Ez az intézmény egyfajta büntetőjogi szélsőség megnyilvánulásának is tekinthető. Arra az álláspontra helyezkedtem, hogy a visszaesés szigorúbb szankcionálása szükséges, de ez lehetséges a három csapás intézményének a sokszor már szélsőséges megoldási módjai nélkül is. Annak a meggyőződésemnek adtam hangot, miszerint a három csapás törvények szerte a világon a bíróságok munkájával szembeni elégedetlenség és bizalmatlanság éles bizonyítékai, a jogalkalmazói szigor hiányoló és éppen ezért szándékosan a bírói mérlegelési szabadságot csökkenteni igyekvő intézmények. Ezek sokszor a társadalmi érzülettel, a népharaggal, és annak levezetésével vannak összefüggésben. Ugyanakkor arra a következtetésre is jutottam, hogy a jogalkalmazóknak nagyobb súllyal kell figyelembe venniük, hogy nemcsak a jogszabály betűjét, hanem a szellemiségét is érvényesíteniük kell. Ennek megfelelően rögzítettem, hogy szigorú jogszabályoknak nem lehet elnéző, enyhe, megengedő a gyakorlata, mert az a jogszabály céljaival és a jogalkotó akaratával való tudatos szembehelyezkedés, és a jogalkalmazás helyett a jogalkotás feladatának az átvétele.

A nemzetközi gyakorlat kutatása során lényegi szempont volt, hogy a nemzetközi példák feltárása nem pusztán a disszertáció érdekesebbé vagy színesebbé tételét szolgálja, hanem kifejezetten pragmatikus megközelítéssel azt vizsgálja, hogy milyen, hazánkban is hasznosítható, átvételre alkalmas, jól működő gyakorlatok észlelhetők. Ezzel összefüggésben fontos volt a hiányos, hibás, téves joggyakorlat bemutatása is, aminek a célja annak rögzítése volt, hogy milyen fajtájú, típusú külföldi megoldások átvételének a mellőzésére van szükség. Azaz cél volt a külföldi

negatív példákban való tapasztalatszerzés is. Mindebből az következik, hogy a nemzetközi gyakorlat részbeni bemutatását a haszonelvűség hatotta át, a nemzetközi példák bemutatása azzal a szándékkal történt, hogy feltárásra kerüljön, milyen pozitív és negatív tapasztalatokat, példákat lehet azokból kimutatni. Emiatt a nemzetközi fejezetben arra törekedtem, hogy elsősorban jogállami megoldásokat ismertessek, hiszen jogállamnak nem nevezhető országok életfogytiglannal kapcsolatos megoldásainak az ismertetése öncélú lett volna. Ezért a jogállamnak nem tekinthető, vagy jelentős mértékben eltérő kultúrájú, adott esetben földrajzilag is messze lévő, illetve a nemzetközi közéletben szereppel nemigen bíró országok gyakorlatának bemutatása általában nem volt indokolt, ezért azt legtöbbször mellőztem. Ugyanakkor részletesen foglalkoztam például az Amerikai Egyesült Államok életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó szövetségi és tagállami szabályozásával, bünteteskiszabási és büntetés-végrehajtási gyakorlatával, a TЭСZ-szel, illetve a feltételes szabadságra bocsátás kérdéseivel. Erre azért volt szükség, mert az USA az életfogytig és egyben a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés hazájának tekinthető, ahol e büntetés népszerűsége töretlen, sőt egyre gyakrabban kiszabott büntetés. Így ott rengeteg, Európában is hasznosítható tapasztalat és ismeretanyag keletkezett e szankciót illetően. Ugyanakkor mind dogmatikai, mind filozófiai, mind gyakorlati alapon az egymással szöges ellentétben álló jogi irányzatok és iskolák részéről is számos kritika érte ezt a büntetést az USA-ban, melyek bemutatása és elemzése, a következtetések levonása is alapvetően fontos volt. Vizsgáltam az amerikai megoldással teljes ellentétben álló kanadai gyakorlatot, annak cizellált szabályozását és gazdagnak nevezhető végrehajtási szabályozását, tapasztalatait, különösen a fejlett és hatékony utógondozási rendszerét. Ezekből számos elem hazánkban is eredményesen átvehető lenne. További angolszász jogi megoldások és joggyakorlat is ismertetésre került (Egyesült Királyság, Ausztrália), illetve tárgyaltam a középutas (például: Németország, Ausztria) és az enyhe szabályozást követő európai országok (így a skandináv államok) gyakorlatát, illetve kuriózum jelleggel egyes ázsiai országok megoldásait (úgy mint a Kaukázus országai). Röviden a világ legkülönfélébb helyein ismert szabályozás is bemutatásra került, a teljesség igénye nélkül.

Részletesen foglalkoztam viszont egyes jogállamok speciális és az életfogytig tartó szabadságvesztést kiegészítő, vagy azzal néha konkuráló jogintézményeivel, amelyeknek közös jellemzője, hogy nem a tette, hanem alapvetően az elkövető egyéni veszélyességére koncentrálnak, és biztonsági jellegű intézkedések, melyek általában a büntetés kitöltését követik (lásd: a német biztonsági őrizet).

Megkülönböztetett figyelmet érdemelt a számos jogrendszerben élő kvázi életfogytiglan, más néven virtuális életfogytiglan. Ez olyan, határozott ideig tartó szabadságvesztést jelent, melynek extrém hosszú tartama lényegében az életfogytig tartó szabadságvesztéssel konkurál. Egyes országokban ez az életfogytig tartó szabadságvesztés mellett (például: USA), vagy ahelyett szabható ki (jelesül Portugália, Spanyolország, Brazília, Horvátország, Szerbia stb.). Nem ritka, hogy

egyres országokban az ideológiai vagy jogfilozófiai okokból eltörölt életfogytig tartó szabadságvesztés pótlékeként működnek. A kvázi vagy virtuális életfogytig tartó szabadságvesztéssel összefüggésben a dolgozat kritikai észrevételeket tartalmaz, miután az számos okból kifogásolható, képmutató, olykor cinikus szabályozásnak tekinthető. A nemzetközi kutatások eredményei azt is mutatják, hogy egyes országokban lényegében csak elvileg vagy csak elnevezésében létezik életfogytig tartó szabadságvesztés, mert e büntetés szabályozása olyan, mely tartalmilag kiüresíti és komolytalanná teszi ezt a szankciót. Ezekre az országokra jellemző, hogy e büntetésből irreálisan rövid tartam kitöltése után, ugyan nem alanyi jogon, de mégis könnyen teljesíthető feltételek mellett szinte automatikusan lehet szabadulni, azaz a büntetés elveszítette az alapvető vonásait.

Behatóan foglalkoztam a nemzetközi intézmények és bíróságok életfogytig tartó szabadságvesztést érintő szabályozásával, egyezményekkel, illetve e szervek esetjogával, javaslataival. Így a kutatás tárgyai voltak a Nemzetközi Büntetőbíróság, az ENSZ, az EJEB, az Európa Tanács, a CPT témához köthető dokumentumai, elvárásai, és azok belső jogra gyakorolt hatásai, illetve ezek kritikai elemzése is. A nemzetközi jogirodalomban számos, a TÉSZ-t, illetve a klasszikusnak nevezett, azaz a szabadulás esélyét normál módon biztosító (például a feltételes szabadságra bocsátás intézményét ismerő), az életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos különféle dogmatikai és jogfilozófiai irányzatokhoz köthető elemzés kiértékelését is elvégeztem. Igyekeztem rámutatni az azokban rejlő tévhitekre, vagy következetlenségekre.

A hazai és a nemzetközi szabályozási módok alapján a jobb érthetőség kedvéért elvégeztem e szankció általános rendszerezését, osztályozását, különféle szempontok alapján felállítottam a különféle jogrendszerekben ismert típusait és altípusait.

Nem utolsó sorban e büntetés hazai szabályozásához, gyakorlatához, ezek fejlesztése céljából különféle javaslatokat és észrevételeket tettem. Ezek az életfogytig tartó szabadságvesztés anyagi jogi és végrehajtási jogi szabályozását, olykor a bírói gyakorlatot, adott esetben az egyetemi oktatást, illetve a jogtudományt érintik és hozzájárulhatnak e büntetéssel kapcsolatos társadalmi meggyőződés és elvárások alakulásához, jogszemléletéhez és a társadalmi jogtudat formálásához is. A javaslatok egy része a jogalkotónak szól, és jogszabály-módosítással teljesíthető is lenne. Más javaslatok címzettje a jogalkalmazó, vagy éppen a jogtudomány képviselői, a jogászképzésbe résztvevő oktatók, egyes esetekben a média, vagy maga a közösség, a társadalom. Értelemszerűen ezen utóbbi javaslatok érvényre juttatása lenne a legnehezebb és leghosszabb idő alatt elérhető.

A büntetés jellegére és kivételességére figyelemmel javasoltam a szigorú szabályozás fenntartását, egyes kirívó esetekre a szigorítását is. Továbbá helyesltem ezzel kapcsolatban a szigorú és nagyrészt következetes bírói gyakorlatot, annak fenntartását, a kisebb ellentmondások felszámolásának igényét is megfogalmazva. Ugyanakkor hangsúlyoztam e rendkívüli büntetésre irányadó szabályok stabilitása megteremtésének szükségességét, a jogalkotó hitelének és a jogbiztonságnak a

megőrzése végett. E büntetésből a kötelezően kitöltendő tartamra egy átlagos esetekre javasolt típustartam bevezetését, e szankcióval való büntethetőség életkori leszállítását. Javasoltam a TÉSZ és a kötelező kegyelmi eljárás szabályainak kisebb módosítását, hogy ezzel az intézmény valóban megfeleljen a Római Egyezménynek. Hangsúlyt kapott a diszkrimináció tilalma a büntetőjogi szankciórendszer kialakításában, továbbá a szankciók rendszerszemléletű megközelítésének a fontossága, az ad hoc jellegű módosítások, a rendszer egységét megbontó beavatkozások mellőzése, az arányosság és a koherencia megteremtése a büntetőjogi jogkövetkezmények körében. A tetterányosság elvének fokozottabb érvényre juttatására is javaslatot tettem, ahogy arra is, miszerint a társadalom védelmének elvére is nagyobb hangsúlyt kellene helyezni. Ezzel összefüggésben egyes, külföldön bevált jogintézmények (lásd: biztonsági őrizet) átvételét is megfontolandónak találtam a társadalom védelme érdekében, ugyanakkor fel nem adva a tettbüntetőjog elvének az elsődlegességét.

Egyes javaslatok kifejezetten a büntetés végrehajtására vonatkoznak, úgymint az elítéltek elkülönítésére, esetleg önálló fokozat bevezetésére, az első alkalommal elítéltek fokozottabb védelmére, a fogvatartotti szubkultúrák felszámolásának szükségességére, a nevelés, képzés, reintegrációs törekvések fokozására, erősítésére, sértetti jogok büntetés-végrehajtási jogban való növelésére. Javasolt a feltételes szabadságra bocsátás intézményének részbeni a szigorítása, részben jóval cizelláltabbá tétele. Ennek érdekében indokolt olykor a sommás bírói gyakorlat precízebb szabályozással való átalakítása, progresszívvé tétele például kreditrendszer bevezetésével. Ezzel összefüggésben rámutattam arra, hogy fel kell számolni a jutalmazás-fenyítésben megnyilvánuló intézeti partikularitást, az eltérő gyakorlatokat. Felvettem, hogy a különféle technikai vívmányokat használni lehetne a feltételes szabadságra helyezett esetében is, az elítéltek fokozottabb és hatékonyabb kontrollja érdekében például testen rögzíthető, mozgáskövető elektronikai eszközzel, különösen a bűnisméltés veszélyének csökkentése és a feltételes szabadságra bocsátásból eredő kockázatok mérséklése végett.

IV. Rész: A munka témaköréből készült publikációk jegyzéke

Polgár András: A büntetés-végrehajtási fokozatok felülvizsgálata a feltűnően durva, kegyetlen, vagy több embert érintő bűncselekményt elkövetők tekintetében. Büntetőjogi Tanulmányok XIV., 2013. Kiadta az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém.

Polgár András: A feltételes szabadságra bocsátás eljárásjogi kérdései, és a jogintézmény fejlesztésének irányai. Börtönügyi Szemle 2014. évi 3. szám

Polgár András: A magányos elkövető – a XXI. századi terrorelhárítás új kihívása - 2013. A TEK TT és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem gondozásában lévő, országos tanulmányi versenyen II. Helyezést elért belső publikáció.

Polgár András: Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés jogintézménye, jellege, sajátosságai, végrehajtása. Büntetőjogi Tanulmányok XI. kötet, 2010. Kiadta az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém

Polgár András: A szabadságvesztés-büntetés és a magyar börtönügy története – a kezdetektől napjainkig – PPKE JÁK Könyvtárának gondozásában lévő kézirat, szakdolgozat. Budapest 2005

Polgár András: Az életfogytig tartó szabadságvesztés külföldi gyakorlata. Következtetések nemzetközi tapasztalatok alapján. Büntetőjogi Tanulmányok XVII. 2016. Szerk.: Jungi Eszter, Kiadta az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém.

Polgár András: A veszélyes fogvatartottak kezelése, jogi helyzetük sajátossága. A Legfőbb Ügyészség Könyvtárának gondozásában lévő kézirat, 2005

Polgár András: Batta újjászületése – az extrém bűncselekményekkel szembeni védekezés lehetőségei a 90-es években és a tapasztalatok egy jogeset elemzése alapján. Büntetőjogi Tanulmányok XV. kötet, 2014. Szerk: Jungi Eszter. Kiadta az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém

Polgár András: Egy szankció védelmében. Bűnügyi Szemle 2009/4.

Polgár András: Gondolatok a feltételes szabadságra bocsátásról. Börtönügyi Szemle 2014. évi 2. szám 2014. június, Budapest.

Polgár András: Harcos vagy bűnöző? Egy kísérlet a terrorista jogállásának meghatározására. Terror & Elhárítás (TEK TT) Folyóirat, 2014. július, Budapest.

Polgár András: Lemondás a tárgyalásról, lemondás a társadalom védelméről? Belügyi Szemle 61. évfolyam, 2013/5. szám 65-78. oldal

Polgár András: Mi lesz Veled, TÉSZ? A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés emberi jogi megítélése – érvek, ellenérvek. Büntetőjogi Tanulmányok XVI. kötet, 2015. Kiadta az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém

Polgár András: Volt egyszer egy büntetés? A kötelező kegyelmi eljárás szabályai a strasbourgi döntés alapján. Börtönügyi Szemle, 2015. évi 2. szám 23-34. oldal.

Közlés előtt álló publikáció:

Polgár András: A közösség jogaiért.

Polgár András: Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a három csapás.